

भयानक दृश

[२]

[ब्रह्मपुर गांवाच्या नजीकच्या रानांत लखू या नांवाचा एक गुराखी रहात असे. तो आपली गुरे चारायला घेऊन गेला असता ढोंगरापलीकडून एक विचित्र एकशिगी घोडे आले व गुरांबरोबर चरू लागले. त्याच वेळी ब्रह्मपुराचा सेनापति तेथे आला. त्याने ते विचित्र घोडे पाहून त्याला धरून घेऊन यायला आपल्या सैनिकांना पाठविले. पुढे वाचा.]

सेनापतीच्या आज्ञेप्रमाणे एका सैनिकाने आपला घोडा, ते एकशिगी घोडे हाकून आणण्याच्या हेतूने त्याच्यावर सोडला. ते घोडे सेनापति होता त्या वाजूला येऊं लागले.

सेनापतीने दुरूनच त्या घोड्याचा विचित्र रंग व कपाळावरचे शिंग पाहिले व म्हणाला—
“हे तर एक विचित्र जनावर दिसते आहे. असले जनावर कोणी पाहिल्याचे मी कधी ऐकले नाही. हे नेऊन राजाला नजराणा

म्हणून दिले तर राजा खूप होऊन मोठे वक्षिस देईल.”

नंतर त्याने लखूकडे वळून विचारले—
“काय रे, कोठून आणलेस रे हे चोरून ! राज्यांतल्या प्रत्येक वस्तूवर व प्राण्यावर राजाची मालकी असते, ही राजाची आज्ञा तुला माहीत नाही वाटते !”

सेनापतीने घमेंडखोरपणाने विचारलेला तो प्रश्न लखूला आवडला नाही. त्याला थोडा राग

पण आला. तरी त्याने तो दाखविला नाही. म्हणाला—“माऊक! मी जोरून गाही आणला हा घोडा. तोच दोगरापलीकडून आपल्या पावाने आणला आला आणि माझ्या गुरां-बरोबर चरत आहे. मला क्यन माहीत तो कोणाचा आहे हे ! मी तुम्ही म्हणतां त्या राजाचे कधी तोंड देखील पाहिले नाही. कायदा म्हणालतर आपली गुराखी! आम्हाला लिहितां राबतां येत नाही. म्हणून राजाने काय आज्ञा काढली आहे ती आम्हाला काय कळणार !”

“तुला माहीतच नाही म्हणून मी या खेपेस माफ करतो !” असे सांगून त्याने

एका सैनिकाला आज्ञा केली की या घोड्याला बांधून राजधानीत वेळून चला.” असे सांगत एकशिंगी घोड्याकडे जाऊ लागला.

एका सैनिकाने दोरीचा फास तयार केला व त्या शिंगी घोड्याच्या गळ्यात बांधून दुसरे टोक हातात घरले. नंतर तो सेनापतीकडे शिंगी घोड्याला घेऊन जाऊ लागला.

दुसऱ्या सैनिकाने खजूबळ जाळून त्याला दरडावून सांगितले, हे पहा, एका महिन्याने मी पुन्हा येईन. तोपर्यंत तू असल्याच एक घोडा घेऊन तयार ठेवला नाहीस तर लक्षांत ठेव. माझ्याशी गाठ आहे.” असे सांगून तो देखील परित्या सैनिकाच्या पाठोपाठ निघाला.

सेनापतीचे व त्याच्या सैनिकांचे ते उर्मट-पणाचे बोलणे व वागणे लखला आवडले नाही. त्याने भाषावतून एक बाण काढून धनुष्यावर ठेवला देखील. नंतर शावर का होईना भित्त्यासारखा पाठीमागून बाण सोडणे रास्त नाही असा विचार करून त्याने दळून तो बाण खाली जमिनीवर सोडला.

सेनापति पुढे पुढे रानातून जात होता व सैनिक पाठीमागून शिंगी घोड्याला घेऊन येत होते. सेनापति राज्याच विजून आला नाही अशा ऐटीत चालला होता.

तो गनानेले मदि खात चालला होता, मी हा घोडा राजाला नजराणा म्हणून नेट करीन. सांगेन, या घोड्याला बरण्यासाठी केवढे मोठे मादस दाखवावे लागले. किती युक्त्या उदयाच्या आगऱ्या वगैरे वगैरे राजा मला मोठे कसिम देईल व मोठी पदवी बहाल करील.

पण गावात कोणाला कळतां कामा नये की मी हा घोडा एका गुराख्याकडून चळ-कावून आणला आहे. म्हणून प्रथम तिचा सैनिकांना पण बचावून सांगितले पाहिजे. नाहीतर सारा प्रयत्न फुकट जायचा.

असा विचार करून सैनिकांचा ते सांग-व्यासाठी म्हणून तो मागे वळला. पण त्याला एकापकी एका सैनिकाचा आवाज ऐकू आला—“सेनापति हा घोडा नसून कोणीतरी मायावी राक्षस दिसतो आहे. माझ्या घोड्याला शिंग मारून ठार केले व मला देखील.” म्हणत तो जमिनीवर आद-लला. सेनापतीने ते दृश्य पाहिले. एक सैनिक आणि त्याचा घोडा रक्ताच्या दबक्यात निश्चेष्ट पडला होता. दुसरा सैनिक घोडा घेऊन दुसऱ्या बाजूला आपला जोड बांच-लाला. एकाच तिसरा पाहिलेच पळत गेला

ते दृश्य पाहून सेनापतीची गाळणच उडाली. तो पुढे येणार तोच शिंगी घोड्याने आपले शिंग सेनापतीच्या घोड्याच्या पोटात खुपसून त्याला वर भाफाशांत उडविले आणि सेनापति जमिनीवर आदळ-ण्याच्या आत त्याच्या बगळाक्यात आपले शिंग खुपसून त्याला देखील जमिनीवर जोळविले. दोघे बराच वेळ जमिनीवर तहफडत होते.

“बांचवा, बांचवा !” असे ओरडून एक सैनिक ब्रह्मपुराकडे निघला. तो ओरडत होता “माऊक घोडा ! माऊक घोडा !”

तो रथ्यावरून ओरडत काळजा असतां

कोकाना बाटले, वेढ लागले असवे शाल. तो राजवाळाच्या काटकापर्यंत आला तेव्हा पाहारेकर्यांनीं रणाला अडविले. तो विनवण्या करूं लागला—“सोडा मळा. आपल्या सेनापतींना त्या राक्षस घोळ्यानें ठार केले. दोघां सैनिकांना व त्यांच्या घोळ्यांना पण ठार केले. मी आलो आहे वदीं क्षायळा पळत !”

पाहारेकर्यांचा नायक धांवत विचण्यांकडे गेला व म्हणाला—“हा कोणीतरी वेढा दिसवो आहे. ओरडतो आहे कीं सेनापतींना कोणी राक्षस घोळ्यानें शिंग मारून ठार केले आहे.”

“त्याला घेऊन या माझ्याकडे” असे सांगत मंत्री आपल्या खोलींत जाऊन बसला.

सैनिक दुरवाड्यांत पोचल्यावरोंवर ओरडूं लागला—“बांबवा ! मंत्री ! घात झाला. आपले सेनापति व दोन सैनिक सर्वांना एका शिंगी घोळ्यानें ठार केले.”

सेनापति क्षांतपणे म्हणाला—“बावळं नकास. जे झाले ते सर्व क्षांतपणे सांग.”

सैनिकाला बोवा भीर आला. रानांत त्यांना गुगळ्याचा पोर कसा दिसला.

शिंपी बोवा पाहून त्याला भरून जाणाऱ्या कसे सांगितले. सैनिकांनीं कांस टाकून त्याला भरून आल्यावर ते राजधानीकडे येत असतां वाटेत त्या घोळ्यानें प्रथम एका सैनिकाला व नेतर स्वतः सेनापतींना कसे ठार केले व ते दृश्य पाहून एक सैनिक कोठें तरी फळून तरी गेला नाहीतर त्याला देखीक शिंगी घोळ्यानें ठार केले जसेक असे सांगून म्हणाला—“मी ही बातमी क्षायळ त्या घोळ्याची नजर चुकवून आलो आहे.”

मंत्री काहीं घेऊ विचारांत पडला. नंतर

ठार केलें तेव्हां तूं काय शंमत पडात द्यां राहिलास ! कीं मिळून पळालास !"

"भीति म्हणतां ! हा जीव नरचा वर आणि खालून खालीं राहून गेला. एका सैनिकाला ठार करून सेनापतीवर तो घोडा घांवल्या-बरोबर मी मागे वळून पाहिलें नाहीं आणि राजधानीकडे पळत आलों." सैनिक म्हणाला.

"म्हणजे तूं स्वताच्या डोक्यांनीं सेनापतींना किंवा त्या सैनिकांच्या मरणांना पाहिलें नाहींस म्हणायलाचें !" मंत्र्यानें विचारलें.

"मालक ! डोक्यांनीं नाहीं पाहिलें, पण माझे कान उघडें होते. सेनापतींचा आवाज

मी ऐकला—“मेळो, वांचवा, घांवा !” सैनिक म्हणाला.

सैनिकाचें तें उत्तर ऐकून मंत्री हसूं लागला. म्हणाला—“तें ऐकण्याबरोबर तूं घांवलास, पण सेनापतींच्या मदतीला नाहीं, स्वताचा जीव वांचवायला ! तूं पिळून आलेला दिसतो आहेस, नाहीं तर कांहीं तरी रानटी फळ खावें असशील, कारण शिंग असलेला घोडा आम्ही कधीं ऐकला नाहीं. गुराख्याच्या घोराला भरून आणायला मी पाठवतो सैनिकांना. शालें काय हें तरी कळलें पाहिजे.” सैनिक मुजरा करून बाजूला उभा राहिला.

रानांतलें तें दृश्य आठवून त्याच्या आंगावर शहारे उभे रहात होते. सैनिकांना तेथें वाट दाखवायला जावें लागणार याचा विचार करून तर तो जास्तच धावरला. मंत्र्यानें आज्ञा केली तर त्याला जावेंच लागणार.

मंत्र्यानें नायकाला बोलावून सेनापति व दोन सैनिक कोठें गेले आहेत हें पाहून येण्यासाठीं सैन्याची एक तुकडी पाठविण्यांत यावी, अशी आज्ञा केली.

गावांत ती बातमी पसरली. सेनापति कसा मेला यावर जोकांनीं फुडेल कश्चित

बातच्या सांगावला सुरवात केली. रस्त्यावरून तो सैनिक जोरबत गेला होता, व तें सर्वांनीं ऐकलें होतें. एक विचित्र घोडा आहे व त्याच्या कपाळावर शिंग आहे, हें देखील लोक सांगूं लागले. कांहीं लोक म्हणाले—“त्याला पंल आहेत, म्हणे.” आणखी एक नण म्हणाला—“तो घोडा सेनापतींना उचलून घेऊन आकाशांत उडाला व लहरीय होला.”

गावांत महादू नित्याप्रमाणें दूध घेऊन गेला तेव्हां त्याच्या कानावर या सर्व बातम्या घेऊन आदळूं लागल्या. त्याला त्याच्या मुलानें त्या दिवशीं पहाटे जें कांहीं सांगितलें होतें तें सर्व आठवलें. त्या मूर्ख दोळ्यानें स्वतः सेनापतींच्या चिचक्या उडवल्या आहेत तर माझ्या मुलाच्या जिघाला तर कांहीं अपाय झाला नसेल ना ! वा गोडीचा विचार करून तो मनांतल्या मनांत फार धावरून गेला. तो सरळ रानांत आपल्या शोपडीकडे मुलाची काळजी करीत घांवला.

किल्लाच्या दरवाज्यावर त्याला आणखी एक विचित्र गोष्ट ऐकायला मिळाली. लोक म्हणत होते—“शत्रूंकडचा कोणी मनुष्य वेप घालून मराठ्यांमार्फत रानांत येऊन रहात

आहे व त्यावेच सेनापती व घोडा सैनिकांना ठार केलें आहे. त्याला भरून आणण्यासाठीं मंत्री कांहीं शिपायांना पाठवीत आहे. ते रानांत जाण्यासाठीं जिघाले आहेत कीं निघणार आहेत.

तें ऐकून म्हातान्या महादूला वाटलें कीं मुलाला भरून आणण्यासाठींच शिपाई जात आहेत. त्यानें त्या दोळ्याला आतांपर्यंत ठार केले नसल्यास शिपाई मुलाला भरून आणतील व तुरुंगांत टाकतील. मला वेळींच जागेवर जाऊन मुलाला सोवध केलें पाहिजे.

तो बांबतच रानांत गेला व खोश्यावळ पोचला. पण तेथे कांही नव्हते. त्याचा मुलगा पण नव्हता.

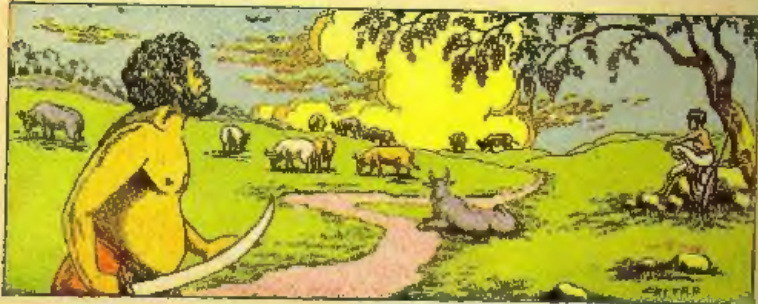
त्याने विचार केला, कसा प्रसंग येतो कोमास डाऊक ! त्याने सुटीवरून तळवार काढून घेतली आणि त्याचा मुलगा गुरे नरायला वेळून जात असे त्या वाटेने निघाला. ती तळवार त्याच्या बापाच्या वेळेपासून त्याच्या घरांत होती.

मुलाला ठरण्या जागी वसलेला पाहून महादुच्या निवांत जीव आला. तो बांबतच मुलाजवळ गेला व त्याला प्रेमाने कुरबावून त्याच्याकडे पाहू लागला. हसूला बापाचे ते विचित्र बागणे पाहून आश्चर्य वाटले. पण रानांत घडलेली गोष्ट बापाच्या कानावर गेली असली अस विचार करून तो कांही मोठला नाही.

महादु म्हणाला—“तुम्ही भेट होते की नाही या काळजीत मी बेशक्क आलो आहे. गांवांत अफगांवर अफगा ऐकल्या. झाले काय कळू तर दे !”

बापाळा बापरलेला पाहून व त्याच्या हातांत तळवार पाहून लखूला आश्चर्य वाटले. गांवांत कसल्या अफगा बापाने ऐकल्या असतील, लखूला कळले नाही. त्याने धातपणे बापाला विचारले—“बाबा ! काय ऐकलेत तुम्ही ! आणि ही तळवार कुठाला वेळून आलात !”

“असपुलाच्या सेनापतीला रानांत एका विविच जनावराने ठार केले आहे, म्हण ! ही एक अफगा आहे. जाणखी कांही झोक असेहि म्हणाले की शत्रूचा कोणी हेर गुरा-रुपाचा वेध करून रानांत येऊन राहिला आहे व त्यानेच सेनापतीची कत्तल केली !” बाप धावरून म्हणाला. [पुढील गोष्ट पुढील अर्की]

भुतांनी लावलेले लग्न

[२]

भुतांनी हसनला कवरोच्या राजवाड्याच्या उद्यानांत एका चौथऱ्यावर आणून ठेवले. गार वाता लागल्यामुळे त्याची झोप मोडली. पण तो त्याच्या नापाच्या कवरीवर नव्हता, एका उद्यानांत होता. त्याला ते सर्व स्वप्ना-सारखे वाटले. आपण वसण्याला आहो की जाणखी कोठे हे देखील त्याला कळले नाही. तो क्षणभर धावरून गेला. समोर एक बक्क मनुष्य चालत येत असलेला दिसला. त्याचे रूप पाहून हसन वास्तव वावरला व तो ओरडणार इतक्यांत तो मनुष्य म्हणाला—

“मी एक मृत आहे. पण मी तुला हिदैवी आहे. तुझ्या रूपाला साजेड असा एका रूपवतीशी तुझे लग्न लावून देण्यासाठी मी तुला या खंयरी नगरी वेळून आलो

आहे. मी समित तसे क्लेश तर त्यांत तुझे हित आहे. तू स्नानागारांत जा. तेथे तुला एक कुवडा दिसेल त्याच्यावरील पुष्कळ गाणारे व नाचणारे आहेत. त्यांच्या हातांत जशी मेणवती आहे तशीच तू देखील एक पेटवून हातांत घे. ही घे मेणवती. एका तुझीशी त्या म्हाताऱ्या कुवड्याचे लग्न ठरले आहे. हा कुवडा नवरदेव वधूच्या घरी निवाला की तू देखील या नाचणाऱ्या व गाणाऱ्यांवरील जा. हे लोक वांधून नवर-देवाला सलाम करतील तेव्हा त्यांच्यासमोर या पिशवीतल्या मोहरा फेंकीत जा. ही घे मोहरांनी पिशवी. या पिशवीतल्या मोहरा कधी संपणार नाहीत, तू किती वाटल्यास मी तुला या खंयरी नगरी वेळून आलो तरी चालेल. अशा तऱ्हेने त्या गर्दीतल्या

वी. खाबाई वेसाई

लोकांना तुला स्वतःकडे बळवून घेतां येईल. लव्हा घरीं तूं इतर लोकांबरोबर जा.”

असें सांगून भूत निघून गेले. हसनला कांहींच कळलें नाहीं. फाय करवें हें देखील सुचलें नाहीं. शेवटीं त्यानें भुतानें सांगितल्याप्रमाणें करण्याचें ठरविलें. मेणबत्ती घेऊन तो स्नानागारांत गेला. तेथें त्याला लोकांची गर्दी दिसली. सर्वांच्या हातांत एकेक मेडबत्ती होती.

कुबडे नवरदेव स्नानागारांतून बाहेर निघाले. तेव्हां नाचणाऱ्या गाणाऱ्यांसह

त्या कुबड्याजवळ येऊन चालू लागला. त्या गर्दीतील प्रत्येक माणसाचें लक्ष त्याच्याकडेच होतें. हसनचें रूप पाहून सर्व चकित झाले. त्यात कुबड्याजवळ तो उभा होता. म्हणून तें जास्त बटून दिसत होतें. या शिवाय त्याचा पोशाख नवरदेवाच्या कपड्यांपेक्षां जास्त मूल्यावान होता.

सिरवणूक चालू असतां नवरदेवाला सलाम करण्यासाठीं कोणी लवून सलाम केला की हसन दोन दोन चार चार मोहरा त्यांना देऊं लागला. भुतानें सांगितल्याप्रमाणें त्याची पिशवी सिकापी होतांच नव्हती. त्यानें पुष्कळ सोनें काढलें, पण पिशवी जशीच्या तशी मरलेली.

सिरवणूक वधूच्या घरीं पोचली. तोपर्यंत हसननें इतक्या मोहरा वाटल्या की त्याच्या सौंदर्याबरोबर त्याच्या श्रीमंतीचें कौतुक प्रत्येकजण आपल्या सनांत करूं लागला. दरवाज्यांत जे नोकर उभे होते त्यांनीं नवरदेवाला व स्त्रियांनाच आंत प्रवेश दिल्या. इतरांना बाहेर रहावें लागलें.

परंतु नर्तकींनीं व गाणारींनीं हट्ट केला की हसनला देखील आंत सोडावें. त्यांनीं

नाहीं तर आम्ही देखील आंत येणार नाहीं. त्यांनीं हसनला ओढूनच आंत नेलें.

आंत बायकांची गर्दी होती. वधूनें नवरदेवाबरोबर एका अनोळखी तरुणाला आंत येतांना पाहिलें. पण तो कोण व तेथें कां आला आहे हें तिला कळलें नाहीं.

व्रतमणुकीचा कार्यक्रम संपल्यावर बायका वधूला एकटीं नवरदेवाजवळ सोडून निघून गेल्या. त्या दालनांत म्हाताऱ्या कुबड्याबरोबर फक्त हसन व वधू होती.

कुबडा हसनला म्हणाला—“तूं सुद्धा जा. इथें कशाका उभा आहेस ?”

तें ऐकून हसन उठून बाहेर जाऊं लागला. पण दरवाज्यांत त्याला भूत दिसलें. त्यानें त्याला खुणाविलें—“इकडे नाहीं तिकडे जा !” वधू वसली होती तिकडे बोट दाखविलें. नंतर तो कुबड्याला उचलून घेऊन गेला.

वधू पाठ फिरवून बसली असल्या कारणानें तिला तें कांहींच कळलें नाहीं.

भुताला पाहून कुबडा बेभुड झाला होता. त्याला शुद्ध आली, तेव्हां तो एका अंधार कोठडींत पडून असल्याचें त्याला कळलें. त्यानें बाहेर येण्याचा पुष्कळ प्रयत्न केला

भुतानें सांगितल्याप्रमाणें हसन वधू बसली होती तिकडे मीतमीत गेला. पण त्याचें पाऊल पुढें पडेना. पुन्हां भुतानें येऊन त्याला खुणाविलें, तेव्हां तो वधूच्या मागे जाऊन उभा राहिला. भुतानें त्याला कानांत सांगितलें कीं तूं सांग कीं खरा वर तुंच आहेस. वधूची परीक्षा घेण्यासाठींच तिच्या वडिलांनीं हें सर्व नाटक रचलें होतें. तिचा तुझ्या गोलण्यावर विश्वास बसेल.

वधू होकें खालीं कळून एका कोंपऱ्यांत बसली होती. हसन जवळ आल्याची चाहूल

करून बसली. नंतर धीर करून तिने म्हटले—
“निघून जा, येऊ नको इकडे. तुला पाहिल्यावर मला ओकरीच आली.”

“नी इतका का कुरूप आहे!” हसनने विचारले.

आवाजात गोडी होती व तो अनोळखी पण होता. योग्या आवाजाची तिला कल्पना होती. पण तो मोड आवाज ऐकून ती चकित झाली. तिने वळून पाहिले.
“कोण तुम्ही? तो कुरूप कुवडा कोठे आहे? त्याच्याशीच तर माझे लग्न झाले आहे!”

“ते सर्व नाटक होते. तुझ्या बडिलांनीच तुझी परीक्षा घेऊन पाहिली!” हसन म्हणाला.

हसन म्हणाला ते सर्व सित्तल खरे झटले. ती मनांतल्या मनांत बडिलांवर किती रागावली होती व आपल्या भाग्याला दोष देत होती. पण आता बडिलांविषयी तिच्या मनांत आदर वाढला. ती रात्र हसनने सित्तल बरोबरच घालवली. उजाडण्यापूर्वी भुताने हसनला झोपेतच पलंगावरून उचलले व बसण्याला निघाला. पण बसण्याला पोचण्यापूर्वीच छान उजाडले म्हणून त्याने हसनला टेमास्कस येथेच सोडले आणि ते निघून गेले.

“हसन उठला तेव्हा तो पलंग व सित्तल कोणीच नव्हते. तो राजवाड्यापण नव्हता. तो कोठेतरी परक्या अनोळखी गांवच्या भर्मशाळेत होता. ते गांव कायरो किंवा बसरा नाही हे त्याने ओळखले.

हसनला एक परदेशी समजून लोक त्याला पहायला भर्मशाळेसमोर जमा झाले व हसनला तशेतशेचे प्रश्न विचारू लागले. त्याच्या वंगावरच्या कपड्यांवरून तो प्रवास करून आला असावा असे दिसत नव्हते.

“ह्या गांवाचे नांव काय?” त्याने लोकांना विचारले.

“अरे आमच्या सुंदर देशाचे व गांवाचे नांव देखील तुला माहीत नाही तर! मग आलास तरी कसा येथे? आमच्या गांवाचे नांव टेमास्कस आहे.”

“म्हणजे मी सीरियाच्या राजधानीत आहे. तर! राजेश्वर कायरो गांवात होतो आणि उजाडतांच टेमास्कसला कसा काय पोचलो?” त्याने चकित होऊन विचारले. लोकांनी त्याला विचारले—“तर मग तुम्ही कायरोचे राहणारे आहां तर?”

“छे छे! मी बसण्याचा राहणारा आहे. काल रात्री काळोख पडल्यावर बसण्याला

झोपलो, पण उठली कायरोळा. काल रात्री कायरोळा झोपलो आणि उठतो आहे डेमास्कसला. ही सर्व सुताटकी आहे!" हसन स्वतःशी बोलवडत होता.

त्याची ती बळवड ऐकून लोकांना वाटलं की स्वारीचं लोकं ठिकाणावर दिसत नाही. नाहीतर शरीर खूप झिगून तरी आली असेल.

हसनला त्याच्या माठोव्याची आठवण झाली. त्याचे कपडे, सी मोहरांची विशवी आणि पगडी कांहीच जागेवर नव्हते आणि त्याला त्या वस्तू मिळणार तरी कसा? कारण

त्या तर कायरोळा सितळच्या पळंग्यावर राहून गेल्या होत्या.

आतां मात्र तो वेडा असल्याची झंका कोणाच्या उरली नाही. तो निघाल्यावर लोक त्याच्या पाठोपाठ त्याची यष्टा करीत जाऊ लागले. हसन पळू लागल्यावर लोक पण त्याच्या पाठोपाठ पळू लागले. शेवटी कंटाळून तो एका मिठाईवाल्याच्या दुकानांत शिरला व तेथे जाऊन बसला.

तें दुकान अब्दुल्ला नांवाच्या एका मिठाई-वाल्याचें होतें. त्याला हसनची स्थिति पाहून दया आली. त्याने त्याच्याशी सहानुभूतिपूर्वक बोलत त्याच्या मनांतून सर्व काढून घेतले व म्हणाला—“बाळ! तुझ्या प्रत्येक शब्दावर माझा विश्वास बसला आहे. पण खांतरा एक शब्ददेखील तुझ्या कोणाजवळ बोलू नकोस. कारण लोक तुझी यष्टा उडवितील. मला मूळवाळ कांही नाही. तुला आईवडील नाहीत. आपण दोघे पिता पुत्रासारखे बाबरांत राहू. हे दुकान आतां तुझे आहे असे समज!”

हसनचा फंड गंहीवरून आला. त्याने अब्दुल्लाने आभार मानले व त्याच्याबरोबर राहण्याचें कबूल केलें.

अब्दुल्ला बाजारांत जाऊन हसनसाठी चांगले कपडे घेऊन आला व काजीला बोलावून हसनला दत्तक घेतलें.

सितल सकाळी उठून पाहते तर पळंग्यावर ती एकटीच. हसन केव्हां निघून गेला हे तिला कळलें नाही. तिने बराच वेळ वाट पाहिली. तो कोठें बाहेर गेला असला तर येईल असे तिला वाटलें. पण ती बराच वेळ न आलेला पाहून तिला कळजी वाटू लागली.

तेव्हाच शम्स आपल्या मुलीच्या समाचारास आला. आपण स्वतःच्या हातांनी मुलीला विहिरीत डकललें असे त्याला वाटत होतें. तो मुलीची समजूत घालण्यासाठी आला. पण घेऊन पाहिलें तर सितळच्या चेहऱ्यावर त्याला दुःखाची रेखा दिसली नाहीं. त्याला तें सर्व खरेंच वाटेना. त्याने विचारलें—“बाळ सितल! माझा मनाविरुद्ध हे काय झालें. पण तुला हे सर्व कसे काय पसंत पडलें?”

“कां बाबा! त्यांत तुम्ही गैर तें काय केलें?” तिने उबट चकित होऊन शम्सलाच प्रश्न केला.

“म्हणजे तो कुबडा आवडला तुला?” शम्सने विचारलें.

सुकगी स्मित करून म्हणाकी—“बाबा, कशाळा यष्टा करतां माझी. तुम्ही हें सर्व नाटक बघिलातर केलें होतें हें मला कळलें नाहीं म्हणतां?”

सितल काय म्हणत आहे, शम्सला कळलें नाहीं. म्हणून त्याने जास्त चवकली केली. तेव्हां त्याला कळलें की, कुबड्याऐवजी कोणी तरी सुंदर तरुण त्याचा जावई झाला आहे. कुबड्याची पण चवकली झाली तेव्हा तो एका अंधारकोठडीत आढळला.

Restore

127

शम्भूने त्याला विचारले—“कोठे होतास रे रात्रभर भटकत? तुझे लग्न मी माझ्या मुलीशी करून दिले ते एवढ्यासाठीच का?”

तुमच्या लेकीशी माझ्या लग्नाचे नुसते नाटक झाले आणि मला उचलून त्या अंधार कोठडीत नेऊन टाकलेत! आणि आतां तर विचारतां रात्रभर कोठे होतास? तुम्हाला व तुमच्या लेकीला सलाम! असे म्हणत कुबडा निघून गेला.

शम्भूने विचार केला, मुलतानाच्या मनांत एक करायचे होतें पण त्या घरवरदिगार अज्ञाच्या मनांत कोणी दुसरेंच होतें. त्यानें

पुन्हां येऊन आपल्या मुलीला विचारले—“तर मग तो तरुण कोठे आहे? त्याचे नांव गांध कांहीं सांगशील कीं नाहीं?”

“ते परत आल्यावर त्यांनाच विचारून घ्या!” सितल म्हणाली. नंतर तिनें हसनचा पोशाख, पगडी, मोहरांची धैली वगैरे सामान आपल्या बापाला दाखविलें.

कितीक दिवस आपल्या जावयाची वाट पाहल्यावर शम्भूने जावयाचे कपडे तपासून पाहिले, कदाचित् कांहीं कागद पत्र सांपडेल व त्यावरून पत्ता लागेल. तसें झालेंहि. हसनच्या पगडीत त्याला एक चिट्ठी सांपडली.

ती वाचून त्याला अज्ञाच्या कृपेची कल्पना आली. त्याचा जावई कोणी परका नसून नूरचा मुलगाच आहे हें कळल्यावर त्यानें दहा वेळ अहोला सलाम केला. दोघां मित्रांची इच्छा अज्ञाच्या मेहरबानीनें नकळत पूर्ण झाली.

परंतु नूरचा मुलगा हसन कोठे आहे हें कळलें नाहीं. कालक्रमानें सितलला नऊ महिन्यांनी एक मुलगा झाला. तो आपल्या आईवापांसारखाच सुंदर निघाला. त्याचा जन्म विचित्र परिस्थितीत झाल्यामुळे त्याचे नांव अजीब असे ठेवण्यांत आलें.

सात वर्षांचा झाल्यावर अजीब शालीत जाऊ लागला. वजिराचा नातू म्हणून लाडावलेला. मुलांना मारहाण करून त्रास देई. शेवटीं मुलांनीं मौलवीसाहेबांकडे तक्रार केली. मौलवी-साहेब म्हणाले—“मी सांगतो, तसें करा. तुमच्यापैकीं एक जणानें सांगावें कीं चला आपण एक गमतीदार खेळ खेळूं या. पण या खेळांत सामील होण्यापूर्वी प्रत्येकाला आपल्या आईचे किंवा बापाचे नांव सांगतें लागेल. जो सांगणार नाहीं त्याला खेळायला घेणार नाहीं.”

दुसऱ्या दिवशीं मुलांनीं तसेच केले. आपापल्या आईवापांचे नांव सांगितले.

अजीबची पाडी आली तेव्हा तो म्हणाला—

“माझ्या आईने नांव आहे सितल हसन व बाबांचे नांव आहे शम्स जल दीन वजीर !”

“वजीर तुम्हा आजोबांचे नांव आहे. बाबांचे नांव सांग.” एक मुलगा म्हणाला.

दुसरा म्हणाला—“छाला आपल्या बापाचे नांव देखील माहीत नाही तर !” सर्व मुले अजीबच्या बारी बाजूला घाळका करून खंदखंदां हसू लागली.

अजीब रडत रडत घरी गेला व आईला जाऊन बघलेले वृत्त सांगितले. तिने मुलाची समजूत घातली. पण स्वतःची समजूत

घालणे तिला अशक्य वाटले. आपल्या पतीची जाऊन काढून ती रडू लागली.

आईला रडत असलेली पाहून अजीब देखील रडू लागला. मायलेक दोघं रडत असतां शास्त्र तेथे आला. त्याला सर्व कळले. त्याला देखील वाईट वाटले.

तोपर्यंत लहरी सुलतानाचा राम नाहीसा झाला होता. शम्स सुलतानाकडे गेला व जाण्याच्या शोधास जाण्याची परवानगी मागितली. सुलतानाने स्वतः जाण्याऐवजी राज्याच्या अधिकाऱ्याकरवी शोध काढण्यास सांगितले. पण त्याने फार आग्रह केल्यावर सुलतानाने त्याला परवानगी दिली.

शम्सने प्रवासाची तयारी केली. तो नसऱ्याच्या वाटेने मुलीला व मातवाला बरोबर घेऊन निघाला. कित्येक विषय प्रवास केल्यावर ते डेमास्कसच्या वेशीवर पोचले. नगरावाटेर तब्बू दखन त्यांनी दोन दिवस मुकाम करण्याचे ठरविले.

डेमास्कस एक सुंदर नगर होते. म्हणून नगर पाहण्यासाठी शम्सबरोबर आलेले लोक निघून गेले. अजीब देखील आपल्या नोकराबरोबर गांव पाहण्यास निघाला. ते दोघे फिरत फिरत हसनच्या दुकानासमोर आले.

बांदोबा

Restore 127

हसनच भातां मारक होता. म्हाताऱ्या अट्टुखाने त्याला इशक घेतल्यानंतर दुकानाचे सर्व काम त्याच्या अंगावर टाकले. म्हातारा वाळकसर तथाचा वारस म्हणून दुकान हसनलाच मिळाले.

अजीबला पाहल्याबरोबर हसनला नकळत त्याच्या विषयी एक तऱ्हेचा ओढा वाटला. तो जवळ गेला व स्थाला प्रेमाने कुनवाडून म्हणाला—“कोण रे वाळ तू ! जे आत ये, मंद, मी केलेली मिठाई तर म्हा. तुला फार आवडेल.”

अजीबला देखील हसनला पाहल्याबरोबर एक तऱ्हेचा ओढा वाटला. तो आपल्या नोकराला म्हणाला—“तो वहा किती प्रेमाने बोलावीत आहे. चल आत.”

सैयद म्हणाला—“छे छे ! तुमच्यासारख्या श्रीमंतांनी असल्या दुकानांत जायचे नसते. मलकांना कळेल तर मारक रागावतील.”

“वाळ, मी गरीब आहे हा माझा अपराध आहे का ? श्रीमंत किंवा गरीब ह्या भेद प्रेम ओळखत नाही. जे आत ये.” हसनने जाहूनच आग्रह केला.

हसन दोघांना दुकानांत बोलवून घेऊन गेला. त्याने दोन ताटल्यांत स्वनिघ मिटाई

आणून ठेवली. वडापाचा सिरा व शळिंबाचा मुरक्या मारल्यावर अजीबला फार आवड वाटला.

झिरा खात असतांना हसनने अजीबला विचारले—“तू कोण ? कोणाचा मुलगा ?”

दोघे, पण अजीबने डोळ्यांतून दिपे काढीत उत्तर दिले—“मी आपल्या बडिलांचा शोध काढण्यासाठीच निघलो आहे. माझे आजोबा पण माझ्या बडिलांचा शोध काढायला निघाले आहेत.” इतके र्खे बोलणे वाळ असतां हसनला खुचले नाही की त्याच्या शोधासच ते र्खे निघाले आहेत.

बांदोबा

आप्याचें भांडवल

जिणें थ सुरवात दोन्ही इतके स्वादिष्ट होते कीं अजीब व सैयद बोवांनीं जाणवो लागून घेतला. उंदीर झाला होता म्हणून दोघे आपल्या पडावाच्या जागी पाईपाईने निघाले.

अजीब निघून गेल्यावर हसनला चुकल्या चुकल्यासारखे वाट्टे लागले. त्या मुलाला पाहण्यापासून त्याच्या मनाला चुटपुट वाई लागली होती. कोहसुंबकासारखा तो मुलगा हसनला नणुं काही आपल्याकडे धोडीत होवा. त्याने दुकान बंद केलें व अजीबच्या मागून धावू लागला.

सैयदने मागे वळून पाहिले. दुकानदार धांवत येत अजलेला पाहून त्याला भीति वाटली. म्हणाला—“तो पहा, दुकानदार आपल्या पाठीमागून येत आहे तो तुमच्या आजोवांना जाऊन मेठला तर त्यांना सर्व कळेळ व मला शिल्या खाव्या लागतील.” उगाच त्याला मिथ्याचे धवडे कारण

काय? आपण आपल्या वाटेनें चालत आहो तो आपल्या वाटेनें चालेल. त्यांत धवडे मिथ्याचे कारण काय? तो आत पडावांत शिरला तर जें काही करावयाचे तें करूं.”

परंतु हसन नगरबाहेर देखील दोघांचा पाठलाग करीत येत आहे असें दोघांना वाटले. तो पडावांत देखील शिरला तर वजिरांना सर्व काही कळेळ व ते रागावतील या भीतीनें सैयदनें एक दुगड उचळला व तो हसनला मारला. तो नेमका त्याच्या कपाळाला लागला व तो बेरी येऊन जमिनीवर पडला. त्यानें सर्व तांड रक्त वंयाळ झालें होतें

काही वेळानें हसनला शुद्ध आली. त्यानें आपल्या पगडीची एक चिंधी काढून ती कपाळाला बांधली. त्या मुलाच्या पाठीमागे जाण्यांत आपलीच चूक होती असें मनाचें समाधान करून तो दुकानाकडे परत आला.

[पुढील अंकी संपूर्ण]

एका गांवीं लखू एका इनामदाराकडे कामाला लागला. तो इनामदाराच्या गोठ्याजवळ एक झोपडी बांधून रहात असे. त्याच्या ससागांत तीन, त्याची बायको व तीन मुलें होती. असीनदार जो पगार देई त्या मिळ-कतीवर कडांनं त्याच्या सर्थ कुटुंबाचा उक्तर निर्वाह होई.

एकदां रात्रीं लखूला त्याची बायको म्हणाली—“या इनामदाराच्या घरी कितीक वर्षे आपण रावलों. पण स्वतः जें मोट मरत नाही व या पाटीभर पोरानें कसें जायचें पुढें? आपल्या भूम्यांत आयुष्यसर ही गरीबीच लिहिली आहे का?”

लखू म्हणाला—“व्यापार करून पाहिजे तितका पैसा मिळवतां येईल. पण व्यापार करायला भांडवलच कोठें आहे आपल्याकडे? मला मूर्ख अडाणी समजुं नकोस. फक्त एका

आप्याचें भांडवल जरी मिळाले तरी ते पुरेच हजार हजार रुपये मिळवायला पण तो एक आपा कोठें आहे आपल्याजवळ?”

नवरा-बायकोचे तें बोललें भिंती पाठी मागून इनामदार ऐकत होते. पाहू या तर एवढा आप्याच्या भांडवलावर लखू हजार हजार रुपये कसे मिळवितां, असा विचार करून इनामदारांनीं एक आपा लखूच्या झोपडीकडे फेकला.

दुसऱ्या दिवशीं लखूची बायको केर काढीत असतां तिलां तो सांपडला. तो नवऱ्याला देत ती म्हणाली—“एक आप्याचें भांडवल मिळालें तरी पुरे असें म्हणाला होता ना? हा पहा आपा, देवानेंच दिलो आहे.”

लखू तो आपा घेऊन इनामदाराकडे गेला व म्हणाला “हा आपा गोठ्यांत मिळाला. तुमचाच अनाथा. ध्यावा.”

इनामदाराने तो आपा घेऊन खाऊन वरून नीट पाहिला व म्हणाला- "हा आपा माशा बाही. जुला मिळाला आहे. ठेवून घे. याचा कधी उपयोग होईल."

छत्रू इनामदारांचा निरोप घेऊन निघून गेला. तो एका सावकाराकडे गेला. तो सावकार लहान लहान रक्कम लोकांना उधार देत असे तो सावकाराला म्हणाला. "हा आपा आताकड्याकड्याकडे घ्या व मला एक रुपया कर्ज द्या. सोय्याकोळपरीत आपला रुपया परत करता."

त्याच्याकडून एक रुपया घेऊन छत्रू त्याच्याहून मोठ्या सावकाराकडे गेला. त्याला

एक रुपया व्याजाचा म्हणून देऊन त्याच्याकडून दहा रुपये कर्ज मागून घेतले व दुसऱ्या दिवशी परत करतो म्हणून सांगितले.

दहा रुपये खाल म्हणून वाणखी एका सावकाराने ठेवून घेतले आणि छत्रूला दोन रुपये देऊन त्याच्याकडून कागद लिहून घेतला. तो घेऊन जाऊन छत्रूने एका मोठ्या सावकाराकडे नेऊन दिले व त्या व्याजावर एक हजार रुपये मागून घेतले. दहा दिवसांत गहू विकल्यानंतर परत करण्याचे बचन पण दिले. अक्षर तऱ्हेने त्याने चातुर्वर्ती एक हजार रुपयांचे भांडवल उमे केले.

सावकाराने छत्रूचे नांव गांव त्याच्या ओळखीच्या इनामदाराचे नांव वगैरे सर्व लिहून घेतले व त्याला एक हजार रुपये दिले. त्याच दिवशी त्याने दोन रुपयांचे, दहा रुपयांचे व एक रुपयाचे कर्ज फेडले. सरी गेल्यावर तो बायकोला म्हणाला- "पाहिलेस एक आप्याच्या भांडवलावर किती रुपये घेऊन आले आहे ते?" असे सांगून त्याने तिला उरलेले रुपये दाखविले व त्याने काय काय केले हे थोडक्यांत सांगितले.

"ही काम मिळकत झाली? हे तर कर्ज आहे?" बायको म्हणाली.

"हे आहे भांडवल. या भांडवलावर आता मी व्यापार करणार आहे व पैसे मिळवणार आहे." छत्रू म्हणाला.

सकाळी उजाडल्यावर तो उठला व चार कोस दूर असलेल्या एका गावी गेला. त्या गावांत ज्वारी उत्तम पिकत असे. पीक पण तयार होतं कापणीला. छत्रू शेतकऱ्यांना बोलावून म्हणाला "ह्या वर्षी तुमचे उमे पीक मी विकत घेतो. तुम्हाला आताकडे थोडे पार पैसे देऊन ठेवतो. या वर्षी ज्वारी विकण्याची सारी तर प्रथम मी मला नाहींतर मी मागेन त्याला बावी लागेल.

त्याने प्रत्येकाला दोस, पंचवीस रुपये प्रमाणे पैसे वांटले व त्यांच्याकडून लिहून घेतले. त्याने ज्वारीची किंमत बाजारांत जी असेल ती घ्यायचे कबूल केले.

सव् शेतकऱ्यांना मैदून आल्यावर दोन तीन दिवसांनी दुसरे व्यापारी त्या गांवी गेले. परंतु गांवच्या सर्व पिकांशी सरेदी कोणी दुसरा बळत गेला आहे, हे तेव्हा त्यांना आश्चर्य वाटले. कारण त्या गांवच्या पिकावर प्रत्येकाला पुष्कळ फायदा मिळत असे

चवकशी करता व्यापाऱ्यांना कळले की अमुक गांवचा लखवूदो नांवाचा कोणी व्यापारी अगळ पैसे देऊन गेला आहे. ते त्याचा शोध काढीत लखुच्या घरी आले. ते म्हणाले—“बाबा, तूच सर्व रीक विकत घेतलेस आतां थामची पोटे कशी भरायची? व्यापार आमची वडिलार्जित धंदा आहे. तू नवीत आडेस म्हणून कांही थोक आमच्या

वाट्याला पण थोडे दे. व्यापाऱ्याने विनयणी केली

“मी काय सर्व ज्वारी विकत घेऊन घरी का ठेवणार आहे? मी तरी ते विकणारच. बाजारांत जाऊन विकण्याऐवजी तुम्हांलाच देईन. ज्या किमतीवर माळ विकत घेता त्या किमतीवर काही विकत नाही. लखुची विचार करून जी रास्त किंमत असेल ती देऊन ज्वारी घेऊन जा.” लखुजी म्हणाला.

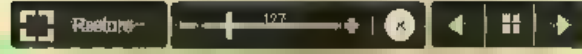
व्यापाऱ्यांनी आपसांत सल्ला करून सर्व ज्वारी विकत घेतली. त्यात लखुजीला हजार दोन हजाराना फायदा झाला. लखुजीने आपले कर्ज फेडले व एक हजार रुपयांची दोन तीन एकर जमीन सरेदी केली. एक घर बांधून सकुटुंब त्यांत राहू लागला. इनामदाराने लखुजीची कर्तबगारी पाहून त्याला आदरपूर्वक निरोप दिला.

शाप-मोचन

विक्रमाकर्णे दृष्ट सोडला नाही. सो झाडा-जवळ पुन्हा गेला व झाडावरचे भेत काढून खाद्यावर घेतले आणि नेहमीप्रमाणे स्मशानाकडे निघाला. तेव्हा प्रेतांत बसलेला वेताळ म्हणाला “राजा! तुला या मळारानीच्या वेळीं इतके कष्ट सहन करीत असलेला पाहून मलयवतीचा शापग्रस्त राजा शूरसेन याची आठवण होतें. कंटाळा येऊ नये म्हणून मी तुला ती गोष्ट सांगतो, मुक!”

शूरसेन राज्य करीत असता प्रजेला कधी सुख लाभले नाही. राजा स्वभावाने फार अत्याचारी होता. त्याने निरनिराळ्या-प्रकारचे कर लावून प्रजेला भिडून काढले. डोंगरी प्रदेशांत राहणाऱ्या लोकांना त्याची कारकीर्द वागदीं पसंत पडली नाही. त्यांनी बंड केले. त्यांनी कायदेभंग सुरू केला व स्वजिन्यामध्ये जो कर भरण्याचा तो कर ते

प्रजेकडून स्वतः वसूल करून घेऊ लागले. राजाने त्यांचे पारितोष्य करण्यासाठी आपले सैन्य पाठविले. पण ते सैन्य बंडखोरांनाच मार्गदर्शक झाले. सामान्य प्रजेच्या मनात देखील बंडखोरांबद्दल सहानुभूति उत्पन्न होऊ लागली. शूरसेन राजाने बंडखोरांची वाढती शक्ती पाहून चोचुर्याने काम करायचे ठरविले. त्याने बंडखोरांकडे आपले दूत पाठवून त्यांना भेटावनास बोलाविले. बंडखोरांनी काही अटीवर राजाशी संधी करण्याचे कबूल केले. राजाने बंडखोरांच्या पुढाऱ्यांना एका सरोवराच्या काठी बोलाविले व ते आल्यावर

विश्वासघात करून त्यांच्या सुमन्या बांधल्या व त्यांना त्या सरोवरात डबकडून त्यांचा वध करविला. त्यानंतर त्याने प्रजेचा फार छळ केला व वसूलकरामाने तो वास्तव

परंतु मेल्यानंतर त्याचा बाप्सा त्या सरोवराच्या डोंगराला प्रवेशांत कैदी होऊन गेला. यमदूतांनी राजाला त्या डोंगराच्या एका गुहेत आणून ठेवले व गुहेचे दार बंद करून घेतले. त्यांनी त्याला एक माजर दिले. त्या माजराची राखण करणे हीच एक करमणूक त्याला राहून गेली.

त्या घरात यम दूतानी सोन्याचा खांडा करून ठेवला आणि राजाच्या कमरेला एक तळवार जाणून बांधली

नंतर यमदूत त्याला म्हणाले "हो मांजर, हे सोने व ही तळवार जोपर्यंत तू सोडणार नाहीस तोपर्यंत तुला हा बंदीवास भोगाव लागेल. तुला कोडे जाणा येणार नाही व या वस्तू सोडता येणार नाहीत. कोणा साहसी माणसाने येऊन तुला या वस्तूपासून सोडविले तर तू सुटशील. तोपर्यंत येथेच पडून स्वित्पव रहा." असे मंत्रात समकूत अद्वय झाले.

राजाला ही शिक्षा काही दिवस शिक्षा वाटली नाही. परंतु दळदळ त्याला एकटेपणा

नकोसा वाटू लागला. ज्याने राज्य केले त्याला स्वतःची कामे स्वतःच करावी लागत. अधिकार कशाची संकल्प झाली होती, पण अधिकार कोणावर गाजवणार? म्हणून हा एकांत त्याला शिक्षेसारखा भासू लागला. वर्षांमगून वर्षे व शतकांमगून झनकें गेली व त्या राजाची गोष्ट मात्र राहून गेली होती. ओढखीचा कोणी मनुष्य त्याला चारही वर्षां मेठला नाही. राजाचे भूत लोकांना त्या डोंगरात दिव. मुलाचा डोंगर टुन नांव त्या डोंगराला व मुताये तले हे नांव त्या सरोवराला पडले. त्या बानूला कोणी येत जात नसे. कोणी जवाण माणूस आलाच तर सुवाला पाहून किंवा त्याचा आवाज ऐकून दूर पळून जात असे.

शूरसेनाला मुक्ति कधी मिळणार? मलयवती नगर देखील बोसाड पडले.

त्या डोंगराशेजारी एक खेडे होते. त्या गावात एक जहागीरदार रहात असे. त्याच्या वरी गाव नावाचा एक नोकर काम करीत असे. जहागीरदाराला वससला नावाची एक मुलगी होती. जहागीरदार स्वभाषाने एक अत्यंत गर्वित मनुष्य होता. म्हणून त्याच्याकडे कोणी येत जात नसे, वसलेला एकटेपणा

वाटे. परंतु गोपचरोन्न गण्या भारण्यांत तिचा वेळ निवून आई. गण्या गोष्टीचे रूपांतर दळदळ प्रेमांत झाले. ओपूने वसलेला विचारले "आपले लक्ष झाले तर तुला आपल्या बाबांचे घर सोडून रहावे लागेल"

"पण बाबा रागावले तर काय करा-वयायचे?" वसलेने विचारले.

ओपूने विचार केला की, माळकाळाच विचारून पहावे. रागावतील थोडेसे. वसलेसाठी एकटे केलेच पाहिजे. थोडेच वाडय करून त्याने जहागीरदाराला विचारलेच. ते ऐकून जहागीरदाराला राग आला.

म्हणाला -“ तू कम करणार माझ्या मुलीसो ? मूर्खी ! माझ्या डोक्यासमोरून चालता ही नाहीतर तुझी वत्तीशीच पाडीन पायाची वहाण पायांतच वरी ! मी कोण आणि तू कोण ? माझ्या मुलीशी कम करायला तुझी एफत काय ? तिच्या वजनाचे सोनें आणून देईल त्याला मिळेल माझी मुली ! ”

वत्सलेली ल्याची गोष्ट तर दुसऱ्या, त्याची नाचरी सुद्धां गेली. त्याला कित्येक दिवस काम मिळाले नाही. उपलभार होऊ लागली. निराश होऊन तो एकदा सुताच्या तळ्याकडे गेला तितक्यात त्याला कोणी तरी बोलावीत

अमल्याचा भास झाला, त्यानें बसून पाहिले, तर एक विचित्र मनुष्याकृति त्याला दिसली. त्यानें सुताच्या डोंगराची गाष्ट एकली होती. त्यानें त्या आकृतीला विचारलें-“ कोण तुम्ही ? माझ्याशी काय काम आहे ? ”

“ मी शूरसेन राजा आहे ! तू थोडेंसें साहस करून मला मुक्त केलेंस तर तुला माहिजे तितकें सोनें मिळेल. आपल्या पाप कर्मांचें फळ म्हणून मला शाप मिळाला. नारशे वें तें भोगीत आलों आहे. माझ्यावर दया कर आणि मला सातून मुक्त कर ” शूरसेन महाराजाचें श्रुत म्हणालं.

“ माक आहे, मी श्रुत आज रात्री ”

गोपू निश्चय करून म्हणाला. त्या दिवशीं रात्री गोपू डोंगराजवळ गेला तेव्हां तें श्रुत त्याची वाट पहात उभें होतें. गोपू आल्यावर तें त्याला म्हणालें-“ तू भिऊ नकोस ! थोडेंसें साहस दाखविलेंस तरी तुला बरा मिळेल. पण मध्येच तुझ्या मनानें कम खाही तर माव तुला निराश व्हावें कायेल व मुक्ति मिळणार नाही. तू धैर्य दाखविलेंस तर मला शापमुक्त केल्याचा पुण्यलाभ होईल व तुला अलोट सानें मिळेल.”

“ तुम्ही सांगाल तें करायला मी तयार आहे. मला कोणाचें मय किंवा भीति नाही.” गोपू म्हणाला.

शूरसेनानें गोपूच्या हाताचा स्पर्श केल्या बरोबर दोघे डोंगराखालच्या एका विचित्र तळपरांत पोचले. त्या घराळा दरवाजे, खिडक्या वगैरे कांहीं दृप्त ल्हले. सरभर लकबारी, भाळे, बनुष्यबाण होते. एका बाजूला एक मोठें पिंप मोहरांनीं भरलेलें होतें.

गोपाळ तें सर्व दृश्य पहात उभा होता. तेवढ्यात एक मांजर बाघासारखें डरकाळ्या फोडीत तेंच येऊन उभें राहलें वकूळू तें

मोठं होऊं लागले. त्याला पाहून पाहणाऱ्याला भीतिच वाटायची.

“ही माझी भाटी आहे. हिचा उजव्या पांढऱ्याने त्या तळ्यांत नेऊन टाक. ती डर काळ्या फोडील, चावेळ, धोरबादीळ, पण तू न मिता, न कबरीती तोंडांतून एक शब्द देखील न काढता तिला नेऊन तळ्यांत टाक. जर का तू भ्यालाम अन् जोरझास सर मला मुक्ति मिळायची तर दूरच, तुला देखील मिळणार नाही. शूरसेन म्हणाला.

गोपू काही एक बोलला नाही की भ्याला नाही. त्याने बरकन त्या भाटीला उचलले.

शूरसेनाने गोपूच्या अंगाला स्पर्श केल्या बरोबर त्या गुहेची दगडी भिंत दुसंगली व गोपूला बाहेर जायला दरवाजा दिसला. तो क्षपाक्षप पावले टाकीत त्या तळ्यापर्यंत आला आणि काठावर उभा राहून त्याने त्या भाटीला पाण्यांत टाकले. ती भाटी गोपूला चावली आणि जोरजोराने त्याचे दोन्ही हात जोरवाहुन काढले. पण त्याने कळ चेपून धरली व तोंडावाटे थोडा वेस्वील आवाज येऊं दिला नाही.

त्याने तळ्यांत जाऊन हात धुतले. पण तळ्यांत हात घातल्याबरोबर जे पाणी थंडगार होतें ते उकळू लागले. बाफेने त्याचे तोंड व हात भाजले. पण त्याने ते सर्व सहन केले व ज्या वाटेने तो आला होता त्या वाटेने परत शूरसेन महाराजाजवळ आला.

“आवाज, तू सरोवरसुख राख आहेस मला खास मुक्ति मिळणार व तुला आपल्या प्रयत्नांत यश मिळणार. आतां माझा कमरेला ही जी तळवार आहे ती सोडून टाक. या खेपेस देखील होमीक ते कष्ट सहन करावे लागतील.” राजाने वजावून सांगितले.

गोपूला त्यात काही बिरोपसे वाटले नाही. तो शूरसेन महाराजाजवळ येला व

त्याच्या कमरेची तळवार सोडण्यासाठी दोरीला हात लावला मात्र, त्याबरोबर शूरसेन महाराज राक्षसासारखे मोठे झाले व गोपू त्याच्या मुठभ्या फुट्टा दिसू लागला. पण तो भ्याला नाही की त्याचा भीर खनला नाही. त्याने तळवार ज्या दोरीला बांधली होती ती पायाच्या बोटावर उभे राहून सोडली. पण ती तळवार एकदम जमिनीवर पडून त्याच्या पायावर पडली. दोन्ही पाय स्फुबबाळ झाले तरी ती कळसुद्धा त्याने सांखून घेतली.

“वाढ तू मला नारसो वर्षाच्या वा कैदेतून मुक्त केले आहेस. हे पिंप भरून

जे सोने वाहे ते सर्व तुझे. आतां मी जातो. या सर्वांचा सालक तूच.” शूरसेन म्हणाला व एकदम अदृश्य झाला.

गोपूने, त्याला उचलून नेतां आले तितके सोने उचलून घेतले. ते सोने त्याला मिळाले नव्हते तर कदाचित ते सारे स्वप्न ठरले असते. गोपूने दोन वीन खेपा कळून सर्व सोने नेऊन बहागीरवारांच्या घरांत नेऊन टाकले व म्हणाला “का बजन आपल्या मुलीचे.”

तुम्ही मागितले होतें त्याच्या बहानीस पट हे सोने आहे. आतां तुम्हांला आपल्या

मुलीशीं माझे लम करून थायला हरकत नसेल. जहागीरदार तर यत्न कराल. त्याने आपल्या मुलीचे लंब गोपूशीं करून दिले.

वेताळाने येथवर गोष्ट सांगून विचारले—
“राजा, मला हे कळत नाही की जिवाला घोवा आहे हे माहीत असून मुलां गोपूने त्यां संकटोत डोळे मिटून उडी कशी काय घेतली? सान्याच्या लोभाने की वत्सलेशीं विवाह व्हावा म्हणून? किंवा जाती वत्सलेशीं लक्ष तर होणारच नाही मग जगून तरी काय उपयोग असा विचार करून त्याने स्वतः होऊन आत्महत्याच्या भावनेने उडी घेतली किंवा शापग्रस्त व्हाताच्या शूरसेन महाराजावर त्याला दया आली म्हणून? या प्रभाची उत्तर माहीत असून तुं दिली नाहीत तर त्याचा परिणाम काय होईल हे मी तुला निराळे सांगण्याची गरज नाही दोग्याची

शंभर लफळे होऊन तुझ्याच पायावर आदळतील, हे तुला माहीतच आहे.”

किमार्क म्हणाला—“गोपू स्वभावचा भितरा अस्ता हर वखोनासुळे, किंवा आपल्या प्रेमिकेच्या प्रेमासुळे किंवा शूरसेन महाराजावर उत्पन्न झालेल्या द्वेषसुळ सो साहसी शूर काला नसता तो जात्याच शूर व साहसी होता. म्हणूनच त्याने स्वतः होऊन आपल्या भालकाला त्याच्या मुख्यवर त्याचे प्रेम असल्याचे उबड उमड सांगितले व तिच्याशी लम करण्याची इच्छा असल्याचे पण सांगायला त्याने मागे पुढे पाहिले नाही. अर्थातच त्याच्या साहसीपणास बाहेरची प्रेरणा कारण नसून त्याच्या स्वभावाने तेजस्वीपणाच कारण झाला.”

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतादरावर अदृश्य झाला व झाडावर जाऊन बसला

मीम् भीमशव झाला

मीम् आजच्या रात्री जात होता. वारेंत एक वंगळ होते. तेथे झाडाळा एक सुंदर घोडा बांधलेला पाहून मीमूला वाटले, हा घोडा आपल्याला मिळाला तर किती गंमत होईल? मीम् घोड्याच्या सौंदर्याचे कौतुक करीत जवळ उभा होता.

मागे त्याने घोड्यावरच्या स्वारीचे स्वर पाहिले होते व ऐकले होते की घोड्याची किंमत पांचशे रुपये आहे. चोरांना धरून दिव्याबद्दल त्याला पाचशे रुपये बक्षिस मिळाले होते. घोडा विकत घेण्याचे ठरविले.

हतवयात साडीतून एक मनुष्य धावत आला. त्याने मीमूला दरडावून विचारले—
“काय रे? कोण तू? असा घोड्याकडे टक लावून काय पहात आहेस?”

“तू हा घोडा विकलास तर मी विकत घेणार आहे!” मीम् म्हणाला.

त्याने थोडा वेळ विचार करून विचारले—
“काय किंमत देशील?”

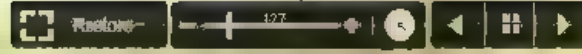
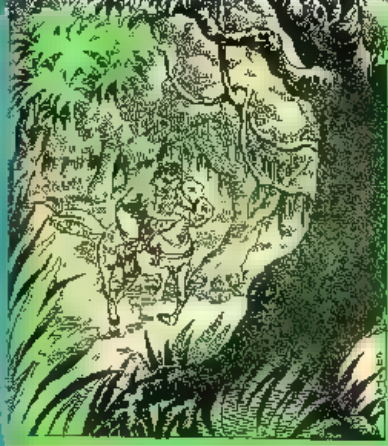
“तुला काय वाटते, मी फुवटाने घोडा भागितला, होय?” मला घोड्याची किंमत कळत नाही वारले वाटते तुला. पांचशे रुपये! घे हे!” असे सांगून मीमूने त्याला पैघानी पिस्तुली बिडी.

त्या मनुष्याने ती पिस्तुली घेतली व म्हणाला “घेऊन जा पाहिजेतर घोडा! माझी ना नाही!”

खरे पाहिले तर तो घोडा त्याच्या नव्हताच, कोणा जहागीरदाराचा होता. त्या जहागीरदाराला कतिका नावाची एक सुंदर मुलगी होती. तिच्या स्वतः घोड्यावर उत्तम स्वारी करताना येत होती

तिच्या बापाचे तिचे स्वयंवर रचले तेव्हा ही अट घातली की जी कोणी या घोड्यावर

मीमूला त्याची कल्पना नव्हती. त्याच्या डोक्यात घोड्याची किंमत पांचशें रुपये असते ही गोष्ट वर करून बसली होती. ती गोष्ट एकात्रां त्याच्या डोक्यात छिन्न होती ती तेथे कायमच वर करून बसे

घोड्याच्या राखणदाराने विचारले "तुला घोड्यावर बसता येते का ? कधी बसला आहेस का घोड्यावर ?"

"मी कधी घोड्यावर बसला नाही. पण त्यांवर काय मोठे !" मीमूने उत्तर देत पृथीत विचारले.

"पहिल्याने घोड्यावर बस मग सोडता घाडा !" राखणदार म्हणाला

मीमू घोड्यावर बसल्यानंतर राखणदाराने घोड्याची दोरी सोडली. घोडा भरघाव पळू लागला.

मीमूच्या अंगात अळ पुष्कळ होतें. म्हणून त्याने लहान बट्ट बसला होता आणि दोन्ही बाजूनी घोड्याला धड धरून ठेवले होते. म्हणून तो जमिनीवर आदळला नाही.

मीमू घोड्यावरून कालीं पडला नाही हा सर, परंतु घोडा त्याच्या ताब्यात बंदला. घोडा वेईल तिकडे त्याला जावे लागत

होतें. ती घोडा कोठे चालला आहे हे त्याला माहीत नव्हतें. तो निघाला होता आजीकडे. पण आ घोड्याच्या नाडीं लागला व घोडा वेईल तिकडे त्याला जावे लागलें. त्याने निरुपायाने सर्व घोड्याच्या मजीवर मांडून दिलें

घोडा सरळ येऊन जहागीरदाराच्या पराममोर डमा राहिला. जहागीरदाराचे नाकर चकित होऊन घोड्याकडे पाहू लागले. घोड्याने ओरडून म्हणाले "चोरी गेल्लेला घोडा परत चरी आला." असे म्हणत सर्व मीमूच्या चारी बाजूला घोड्याकडून उभे राहिले.

मीमू त्यांना दटावून विचारूं लागला "चोरी ? चारेबा ! मी पांचशें रुपये रोख देऊन घोडा विकत घेतला आहे. तसे माझे नुकसान झाले नाही म्हणा. खूप पळतो आहे, जयंतीतल्या घोड्यासारखा."

नाकर मीमूला येऊन जहागीरदाराकडे गेले. मीमू एवढेच म्हणाला "चोराना पकडून दिलें म्हणून मला राजाने पांचशें रुपये बक्षिस दिले. ते रुपये देऊन ही हा घोडा अंगालात विकत घेतला. त्याच्यावर बसून मी आला आहे"

लतिकेला घोडा परत आल्याचे कळले व त्यावर बसून एक तरुण आडगावे देखील कळले अशा बहादुराशी लग्न करण्यासाठी ती किती दिवसांपासून वाट पहात होती. तरी जहागीरदाराने मीमूला सर्व विचारायचे ते विचारून नंतर हें देखील विचारलें "माझ्या मुलीशीं लग्न करावला तू तयार आहेस का ?"

"लय म्हणता ! माझ्या आजीला किती आनंद होईल" तिच्या बाहेरचे असे की तिच्या मातवाचे लग्न होते आहे की नाही ?" मीमू म्हणाला.

Restore

127

“समज, मी आपल्या मुलीशी तुम्हें लग्न करून दिलें तर तूं काय देशील ?” जहागीरदारानें भीमूला विचारले.

“माझ्या आजीनें हडा मरून सोनें पुरूत ठेवलें आहे. तें सर्व मी तुम्हाला देईन !” भीमू म्हणाला.

जहागीरदारानें विचार केला हंडाभर सोनें ज्याच्या आजीनें पुरूत ठेवलें आहे तो सामान्य मनुष्य असणें शक्य नाहीं बांगला श्रीमंत असला पाहिजे. म्हणून त्यानें भीमूला आपला जावई करून घ्यावचें ठरवून सुहृद पण सूरविळा आजीला व तिचें हंडाभर सोनें आणायला त्यानें आपले नोकर व डोळी पाठविली.

ज्याला तीं मूर्ख व खुळा म्हणत होती तो एका मोठ्या जहागीरदाराचा जावई होणार आहे हें ऐकून आजीला आश्चर्यच वाटलें. लग्न होईपर्यंत तोंड उघडावचें नाहीं असा विचार करून ती जहागीरदाराकडे

लगाव आली. लग्न होईपर्यंत ती भीमूच्या मूर्खपणाविषयी एक शब्ददेखील बोलली नाहीं. पण लग्न झाल्यावर मात्र आपल्या नातसुनेला म्हणाली. “संभाळ रां बाई आपल्या नवऱ्याला. वेढा म्हणजे आदीं वेढा आहे. मी आजपर्यंत त्याला कसें बसें लहानाचें मोठें केलें. पुढे तो तुझ्या हातीं आहे. ती मूर्ख असला तरी सख्त मत्ताचा आहे. त्याला कोकानी फसवून छेडावले तरी, तो नाहीं कोणाच्या फंसेबगार.

कतिका हुशार होती. आजी जें काहीं म्हणाली तें तिच्या सर्व कळलें. म्हणाली “तुमच्या नातवाची जबाबदारी माझ्यावर मी बावांची एकदीन सुलगी आहे. म्हणून ते तुमच्या नातवाला गेथेन ठेवून घेतील.”

आजी भीमरावांना सासुरवाडी एकट्या ठेवून घरी परत निघून गेली.

[पुढल्या महिन्यांत उरवेली गोष्ट]

विधेचा महिमा

हेमगिरी नांवाच्या भावी सोमदेव नावाच्या

एका ब्राह्मणाच्या संकरदेव व जयदेव अशीं दोन मुलें होती. मोठा मुलगा घरची शेती पाही. घाकटा जयदेव विद्याभ्यास करण्याचें ठरवून घर सोडून निघाला. बांगला गुरु मिळवा म्हणून तो गवघोगाळ हिंडत होता

जबळ पैसा नाहीं आणि खायला प्यायला तरी कधी आहे तर कधी नाहीं अशा स्थितीत फिरत फिरत तो एका भावी हरिश्चर्मा नांवाक एका ब्राह्मणाच्या घरासमोर आला व घेरी येऊन वेसुद्ध हाऊब पडला.

हरिश्चर्मनें त्याला मडलाना पाहिलें व घरांत उचलून घेऊन गेला. तोंडावर पाणी छिपडून बारा घातल्यावर जयदेवला शुद्धी आली, अघोळ करून तो पोटभर जेवला. मंतर हरिश्चर्मनें त्याला दो काण, कडाळा आला

वगैरे विचारून घेतलें त्याची बियेची भूक

ओळखून हरिश्चर्माला फार आनंद झाला. तो स्वतः पार मोठा पंडित होता. त्यानें जयदेवला आपल्या घरांत ठेवून घेतलें व त्याच्या विद्याभ्यासाची जबाबदारी स्वतःवर घेतली.

जयदेवची बुवायबुद्धि पाहून हरिश्चर्मा चकित झाला. तीन वर्षांच्या आत तो सकळ विघेंत पारंगत झाला. नंतर हरिश्चर्मा जयदेवला तिरोंप देत म्हणाला “सुळा, जोपर्यंत तूं भिड जातीच्या राजाकडून चोरी करणें वगैरे विद्या शिकून घेत नाहींस तोपर्यंत तुझा विद्याभ्यास पुरा झाला नाहीं असें समज.”

तें ऐकून जयदेवला आश्चर्य वाटलें पण ज्या गुरूनें तीन वर्षे इतक्या प्रेमानें त्याला शिकविलें तो अहिताची गोष्ट सांगणार नाहीं हें समजून जयदेव भिड राजाकडे गेला.

हरिश्चर्मनें जयदेवला पाठविलें आहे हें ऐकून भिडराजा राजानें त्याला आपल्याकडे

ठेवून घेतले. चोरी करणे, चोरांना पकडणे, धांपदांची हालचाल ओळखणे वगैरे बिघेत जयदेवने प्राविण्य संपादन केले.

जयदेव घरी निघाला. बाटेत तो एका ब्राह्मणाच्या घरी पाणी प्यायला थांबला. ब्राह्मणाने त्याला आदरपूर्वक घरांत बोलावून नेले व त्याला गूळ खायला व पाणी प्यायला दिले.

सर्व विश्वास पुरा करून जयदेव घरी जात आहे हे ऐकून त्या ब्राह्मणाने त्याची परीक्षा घ्यायचे ठरविले व त्याला दोन प्रश्न विचारले. "तू येण्यापूर्वी येथे कोण कोण

आला? व आ घरासमोरून कोणकोण निघून गेले?"

जयदेव उठून बाहेर गेला व थोड्या वेळाने परत येऊन म्हणाला—"मी येण्यापूर्वी येथे नार जण येऊन गेले. ते सैनिक तरी होते नाहीतर राज्याचे अधिकारी तरी होते. ते आपल्या घरी येऊन पुढे निघून गेले आहेत. त्यांच्याहून आधी एक जण तुमच्या घरासमोरून गेला आहे. त्याच्या डोक्यावर किंवा खांब्यावर कोळशाचे पोते होते. त्याने चोरी केली होती." जयदेवने इतके स्पष्ट वर्णन केले.

ते ऐकून ब्राह्मण धावला, घरासमोरून चोर निघून गेला! घरांत काही टाकले तर नसेल ना! म्हणाला. "तू म्हणतोस तसे राज्याचे नार अधिकारी येऊन गेले खरे." राणीचा एक मणी देवळाजवळ कोठे तरी पडला. मणि हरवल्याची गोष्ट लक्षांत आली तोपर्यंत तो कोणीतरी उषदत तेला होता. म्हणून राज्याचे अधिकारी राजधानीभर हिडून प्रत्येक घराची शहती वेल आहेत. आमच्या घराची पण त्यांनी शहती घेतली. पण चोरीला गेलेला मणी मिळाला नाही. तू म्हणतोस तसा चोर आमच्या घरासमोरून गेला असल्यास त्याला पकडून देण्यास तू

मजत कर राणी खुष होऊन तुला मोठे बक्षिस देईल."

जयदेव थोड्या वेळाने परत येतो जसे सांगून राख्यानने निघून पहात घुम घरी गेला. तो घर सोन्यामचें होते. तो घरांत गेला

ध्यान सोनाराजवळ सोन्याची किंमत विचारली. करणावळ वगैरे किती होते हे विचारले आणि त्याने केलेल्या निग्निकाच्या दागिन्यांची किंमत पण विचारून घेतली. नंतर तो परत त्या ब्राह्मणाकडे येऊन म्हणाला—"मी जोशका पकडून देवघितो. राज्याच्या अधिकार्यांना बोलावून घ्या."

ब्राह्मणाने राज्याच्या अधिकार्यांना कळविले व जयदेवला विचारले. "एण तुला कसे कळले की चोर कोण आहे?"

"सैनिक किंवा खुडकलेत प्रवीण थोडे चाकलात तर शिस्तीने चालतात मी चौपांच्या पावलांच्या खुणावरून ते सैनिक असतील किंवा अधिकारी असतील हे ओळखले. ते तुमच्या घरी येऊन पुढे गेले हे देखील त्या खुणावरून मला कळले." जयदेव निस्कोच पणे म्हणाला

"पण चोराला कसे ओळखलेस?" ब्राह्मणाने विचारले.

"चोर कधी सरळ बाटेने किंवा मध्यमच चाकलात जात नाही आडबाटेने जातो किंवा रस्त्याच्या बाजूने चालतो. त्या चोराच्या डोक्यावर कोळशाचे पोते होते. तो ते ओझे जागोजागी उतरवून थोडा दम घेत जात होता. प्रत्येक वेळी दोन तीन कोळसे त्याला पडत होते."

थोडा वेळ थांबून व थोडा विचार करून जयदेव पुढे म्हणाला—"त्याच्या पावलांच्या खुणावरून हे देखील कळते की तो मधून मधून मागे वळून पहात होता. कोणीतरी पारीमगून त्याचा पाठलाग करीत आहे ही

शेका पदोपदी त्याला वास्त असली. त्याच्या पावशाच्या खुणा अधिकाऱ्यांच्या पावशांच्या खुणांपेक्षा थोड्या अस्पष्ट दिसल्या आहेत. त्यावरून तो त्यांच्या जागी इकडून गेल्याचे कळते. या अवघांत दुसरी चोरी झाल्याचे ऐकिल्यात नाही. यावरून मणी चोरी करणारा चोर हाच असला पाहिजे असे माझे अनुमान आहे."

दोघे बोलत असता अधिकारी येउन पोचले. जवदेच त्यांना सोनाराच्या घरी घेऊन गेला. त्यांनी त्या घराची सडवी पहिल्याने चेकली होती. पण त्यांनी फक्त कपाट, पेटी नगैरे मुख्य मुख्य जगाच तपासून पाहिल्या होत्या. सोनार कांही लपवावयाचे झाले तर ते काटे तरी लाकडाच्या किंवा भितीच्या सांधीत ठेवतात, हे जयदेवला माहीत होते. त्याने राणीचा मणी अज्ञात एका सांधीतून हसकून काढून दिला. सवना आश्चर्य बाटले.

सोनाराने आपला अपराध स्वीकार केला. कारण, त्याच्या घरातूनच मणी निघाल्यावर त्याला सुटका मिळणे शक्यच नव्हते. त्याने फक्त कोठे मणी झाली पहाय त्या वेळीच त्याने तो पाहिजा व उचलून घरी आणून ठेवून दिला. कोणाला त्याच्यावर संशय धाडू नये म्हणून त्याने कोठ्याचे एक पोते विकत घेतले व अणु कांही तेथूनच तो घरी आला हे त्याला दाखवावयाचे होते.

राजाने खूप होऊन जयदेवाला सोठे बक्षिस दिले व त्याने सर्व विद्या संपादन करून राण्याला उपयोगी पडेल अशा विविध प्राविध्य मिळविले आहे हे पाहून त्याला आपल्या पदरी नोकरी दिली.

हनुमंताला हे सर्व कळले तेव्हा त्याला फार आनंद झाला. योगदेव आपल्या मुलाकडेच येऊन राहू लागला.

अयोध्याकांड

त्या बिचशीं रात्री भारद्वाज चर्यांनी राम, लक्ष्मण व सीता यांस प्राचीन काळांत होऊन गेलेल्या पथी मुनींच्या गोष्टी सांगितल्या. त्यानंतर सीता राम शोपी गेले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी भरद्वाज ऋषी निरोप पावला म्हणून रामानेचर आज्ञाभा-बाहेर आले व चित्रकूट जाण्याचा मार्ग त्यांनी छान समजावून सांगितला.

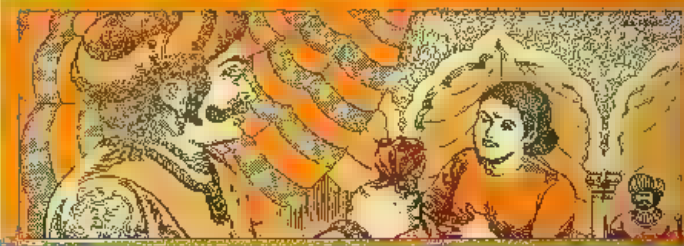
सीता राम व लक्ष्मण भारद्वाज ऋषींना नमस्कार करून यमुना नदीच्या तीरावर आले. तेथे पांदावर भरत लक्ष्मणाने यमुना नदी पार करण्यासाठी झाडांच्या फांशा तोडून व त्या वेळींनी बांधून एक नाव तयार केले. त्यावर सीता रामास बसण्यासाठी त्याने

जमिळाची कोवळी पाने मंथरली. त्या जुजुबी नावेत बसून सर्व नदीपार पोचले.

नाव यमुना नदीत वाहू असता सीतेने यमुनेला नमस्कार करून मुखरूप परत येण्यासाठी वर मागितला व परत आल्यावर मोक्षन करण्याचे वचन दिले.

बसंत ऋतु होता. प्रकृतीचे रूप फारच प्रेक्षणीय होते. झाडे रंगी विरंगी फुलांनी शोभित दिसत होती. ती शोभा पाहून सीतेच्या मनोला फार आनंद झाला.

लक्ष्मण पुढे वाट दाखवीत चालला होता. सीताफळे दाखवून त्याची नविं बिचारी व ती घेऊन यायला सांगे. वाटेत सोयीस्कर अशी जागा पाहून ते झाडाखाली बियांति

चेत ते चित्रकूट पर्वतावर येऊन पोचले. रामाने लक्ष्मणाचा एक पर्णकुटी तयार करून शास सांगितले. लक्ष्मणाने त्यामार्गे एक कुटी तयार केल्यावर सीता रामांनी गृह-देवतेची पूजा करून पर्णकुटीत प्रवेश केला. पर्णकुटीपासून जवळच मांथवती नदी होती. तेथे ते रोज स्नानाला जात. चित्रकूट वनाची खोभा पहात सीताराम आनंदाने राहू लागले. लक्ष्मण गिळ त्याच्या सेवेत हजर राही. रानात त्यांचा कोणत्याही वस्तूची उणीव आर्ध नवे याची काळजी वाळगळी.

तिकडे शृंगवेरपुरी गृह व सुमंत्र, गंगा काठावर उभे राहून सीताराम इष्टीकांड होईपर्यंत त्यांच्याकडे दृक लावून पहात उभे राहिले. नंतर गृह सुमंत्राला आपल्या वरीं बोलवून घेऊन गेला.

रामाचा विचार कदाचित बदलेल व त्याला बरोबर घेऊन जातं येईल असा विचार करून सुमंत्र गृह निघावाच्या बरी वोन तीन दिवस राहिला. परंतु राम परत न आल्यामुळे निराश होऊन अयोध्येला निघाला. रामाने ज्योत्स्ना सोडल्या नंतर बरोबर पाच दिवसांनी सुमंत्र परत आला.

रामाचा राम पाहून लोक तन्वैतःदेवे तर्क करू लागले. सुमंत्र मान खाऊ करून सर्व ऐकत सरळ कौशल्याच्या महालाला आला. तेथे दशरथ अगदी निराश होऊन बसला होता. सुमंत्राने राम वनगमनाचे वर्णन मोडक्यांत सांगून किती आग्रह केला तरी राम परतला नाही हे देखील सांगितले.

दशरथाचा मूर्च्छा आली. कौशल्या व सुमित्रा दोघींनी दुःखी पतीला सांत्व करून बसविले. कौशल्या म्हणाली—“महाराज, सुमंत्र रामाचा वनांत पोचता करून आला आहे. त्याने रामाचा निरोप आपल्याला

सांगितला. त्याच्याजवळ बोलणार नाही का ! कैकेयीची भीति वाटते का महाराजांना ! ती इकडे आलेली नाही.” ते ऐकून दशरथ स्वतःला आवरू शकला नाही. त्याच्याबरोबर अन्तःपुरातील सर्व क्रिया रडू लागल्या.

“माझ्या आईचे किती महत्त्व आहे हे मला देखील कळत नाही. सुमंत्रा, तू जाऊन रामाचा परत बोलावून घेऊन ये. नाहीतर मला रामाजवळ पोचता कर.” दशरथ म्हणाला.

कौशल्याने रामाजवळ येऊन जायला सुमंत्राला सांगितले. सुमंत्राने कौशल्याला बोर देत म्हटले—“महाराणी ! महाराज दुःखी आहेत. रानाची भीर येथे आपले कर्तव्य आहे. आपणच बोर सोडलात तर या प्रसंगी कोण काय करू शकणार ?” राम लक्ष्मणाचा रानांत कंठ होणार नाही असेही सांगितले व म्हणाला—“सीतेला रामाशिवाय अयोध्येत वनगमनाहून जास्त दुःख झाले असते.

दुसऱ्या दिवशी दशरथाचा त्याच्या तरुण वयातली एक मोष्ट आठवली. तोपर्यंत त्याचा कौशल्याचा विवाह झाला नव्हता. त्याला एका अंभ जोडण्याने राप दिला होता की त्याला पुत्रलोकासुळे बरण येईल. राजाने

ती मोष्ट कौशल्याला सांगितली. दशरथ म्हणाला—

“मी येन तारुण्यांत होतो” नियमितपणे शिकारीला जात असे. शब्दभेदी बाण मारण्यांत माझा हातखंडा होता. सर्व माझी स्तुती करीत, मी संध्याकाळी शरपू नदी काठच्या इनांत जाऊन शब्दभेदी बाण मारण्याचा अभ्यास करीत असे. मी सुर्वराज होतो. कोणाची पर्वा नव्हती. रानांतून नदीवर पाणी प्यायला आपवे येत. मी कोडे तरी शाळावर ठपून नसे व तेथून शिकार करीत असे.

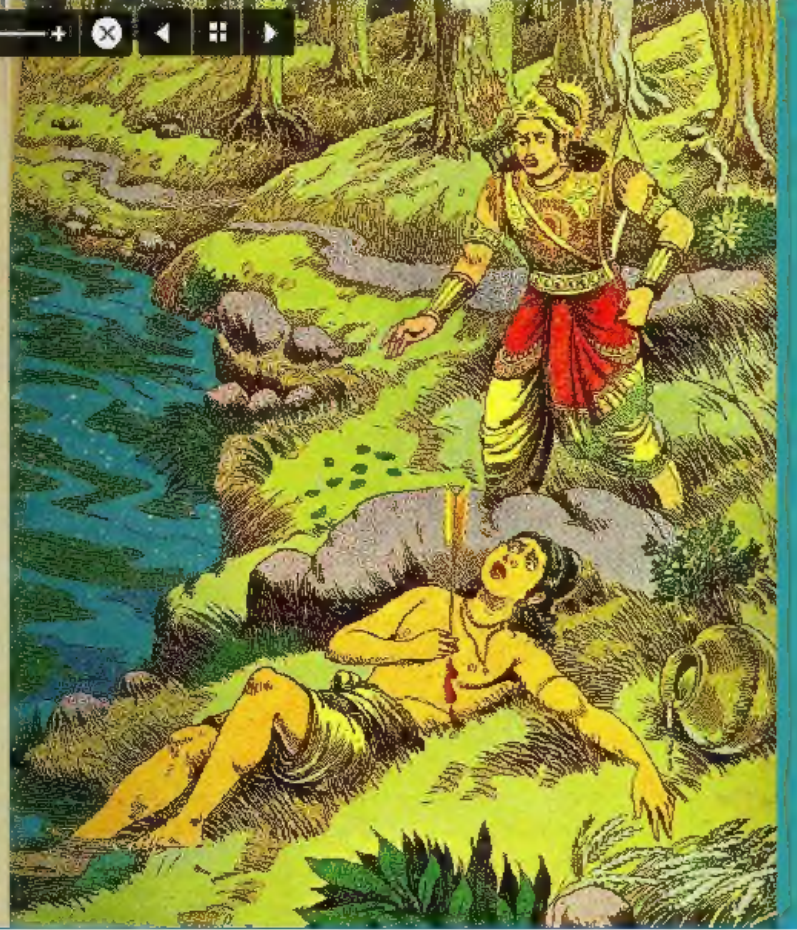
असाच एकदा मी शिकारीला गेलो होतो. पावसाळा होता. वाळू काळोस पडला होता. मी श्वापद पाणी प्यायला वेईल म्हणून झाडावर चढून वाट पहात बसलो होतो. मला दुरून 'बुड बुड' असा आवाज ऐकू आला. बघलें की हत्ती पाणी पीत असावा. मी एक शब्दमेढी बाण सोदला आणि आश्चर्य म्हणजे तिकडून कोणी तरी तरुण छातीत बाण बोकत आहे. क्षण्यापूर्वी रागाने ओरडला—“आमच्यासारख्या तपस्वी ब्राह्मणांवर हा बाण कोणी सोदला? मी कोणता असा अपराध केला आहे की माझा असा अमानुष वध होत आहे! माझा वध घाटला. बाण काढून टाकला तर त्याच्या

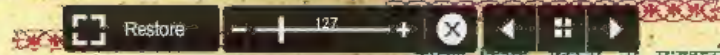
कळून माझा जीव वेणाच्याला तरी काय मिळणार आहे! एका बाणाने माझे पंचप्राण हरण करणारा तो दुष्ट कोण आहे! आता माझा इतक व अंध माता पित्याचे कोण रक्षण करणार!”

माझ्या मनात धस्त जालें, मी जवळ जाऊन पाहिलें तेव्हां मला एक मुनि बालक जमिनीवर तडफडत असलेला मला दिसला. अर्धवट झरलेले पांथाचे मांडे बाजूला पडले होते.

वृक्षाला लाव्यी मान पावून तमोर उभा पाहून तो म्हणाला—“हें नीच कार्य तू कां केलेस? जा, माझ्या बाबांचा जाऊन सांग मी येथे आहे. नाहीतर त्यांना कळणार नाही. आणि कळलें तरी त्यांना येथवर येथे शक्य नाही. त्यांना तद्द्वारा जागृती होती म्हणून पाणी घेऊन वेण्यासाठी मी आलो होतो आणि मी हतभाष्य हा बाण लागल्यामुळे येथे पडलो आहे. हा माझ्या छातीत बाण बोकत आहे. क्षण्यापूर्वी काढून टाक.”

बाणाचे टोक त्याच्या छातीत खुपत होतें. त्याचा तो दुःखावेग मला असख घाटला. बाण काढून टाकला तर त्याच्या

शत्रुय राजकुमार आहे!" मीत मीत मी म्हणालो आणि धडलेली गोष्ट सांगून बुकी-बडक माफी मागितली.

दोघे बुद्ध माझा हात घेऊन त्यांच्या मुलाच्या भेतापर्यंत चालत गेले व शोक करू लागले. बुद्ध माझ्याने मला क्षमप दिली की ते निष्कारण माझ्या मुलाचा वध केलास आणि आम्हां दोघांना दुःख सागरांत लोटलेस. म्हणून तुला देखील पुत्र शोका-मुळेच मरण येईल.

नंतर दोघ्या वेळाने त्या दोघांचे देखील प्राणोत्क्रमण झाले."

वीच बाणार, न काढावा तर त्याचे ओरडये असले वाटत होते. मी विचार करीत उभा होतो. पण शेवटी बाण काढला. त्याबरोबर त्याचे प्राणोत्क्रमण झाले.

त्या मुलाने टाकलेले महकें भरून पाणी घेऊन त्याने सांगितलेल्या वाटेने मी त्याच्या आईबाबांच्याजवळ गेलो.

कोणी येत असल्याची खाबर ऐकून दोघांना वाटले की मुक्या आले. बार म्हणाला—"कळा श्रवणा! बराच वेळ लागला की रे तुला पाणी आणावला. लवकर दे पाणी!" "मी आपला श्रवण नाही. एक

गोष्ट सांगून वधरथ उडू लागला तो क्षण वाटवून तो म्हणाला—"आता मला सुटका नाही. केव्हा कधीची फळे मोगाचीच लागतात." बोलता बोलता त्याचा कंठ दाहून आला. त्याची दृष्टी मंद पडू लागली व कोण काय गेलत आहे हे ऐकू येत नसे झाले. "हे राम! हे राम!" वा घोष करीत व कैकेयीला क्षाप देत कथ राजाच्या सुमारास राजाने प्राण सोडला.

त्या वेळी अंतःपुरातील सर्व श्रिया झोपल्या होत्या. सर्व राजधानीपण शांतपणे झोपली होती.

तुमच्या दिवशा सकाळी ती सुरुवाती शहर भर पसरली व जयोप्या नगरी शोक सागरात बुडून गेली. सर्व कैकेयीची निंदा करीत होते की, तिने आपल्या ह्यामुळे राज्याचे नुकसान केले आहे. तिच्या तरी काय झुल मिळणार आहे?

काही वेळाने वशिष्ठ ऋषी आले. राजाची अग्नेष्टी कांप्यास एकहि मुरुगा अशोच्यंत नव्हता. राम-लक्ष्मण वनात होते व भरत-शत्रुघ्न आबोळी गेले होते. म्हणून वशिष्ठ मुनींच्या आज्ञेने राजाचे शरीर तेलांत बुडवून देण्यात आले.

नंतर वशिष्ठ मुनींनी सिद्धार्थ, विजय, जयंत, अशोक व मंदन या विश्वासपात्र वृत्तांना बोलवून त्यांना परतारा घेऊन यागला पाठविले. त्यांनी सर्वोला नजावून सांगितले की तुम्ही भरताला जाऊन एवढेच सांगा की मी बोलविले आहे. कारण सांगण्याची आवश्यकता नाही. नर त्यांनी राजाचा कुत्रल समारचार विचारला तर एवढेच सांगा की काही तरी विशेष कथासाठी मी बोलविले आहे. रामाने बनगमन केले आहे हे देखील तुम्ही सांगता काय नये. राम कोठे आहे हे जावताला माहीत नाही असे सांगा."

नंतर वशिष्ठ ऋषींनी भरताकरिता उच्चमोचम वस्त्रे उपहार म्हणून वृत्तांबरोबर पाठविली.

दूत निघाले. नद, नदी व पर्वत पार करीत ते यथावेळी कैकय राज्यांत येऊन पोचले. वशिष्ठ ऋषींनी दिलेली वस्त्रे व मंड देऊन त्यांनी शिरोप सांगितला. त्यांनी भरताचे मामा कैकेयराज यांनापण नमस्कार करून वस्त्रे व उपहार दिले व वशिष्ठ ऋषींनी सांगितलेल्या शिरोप कळविता. सर्वोला आश्चर्य बाटले.

भरत आपल्या भागाचा शिरोप घेऊन अशोध्येला निघाला. त्याच्या मनात निर-

निराळ्या प्रकारच्या शंका कुशंका येत होत्या. भरताबरोबर अयोध्येहून जे लोक आले होते ते देखील निघाले.

भरत व शत्रुघ्न दोघांचा रथ बराच पुढे निघून गेला. बाकी लोक पाठीमागून सावकाश येत होते. सात दिवसांच्या प्रवासानंतर सर्व अयोध्येला येऊन पोचले.

ज्या दिवशी अयोध्येचे दूत आले त्याच्या आदल्या दिवशी रात्री भरताला स्वप्न पडत होती. अयोध्येत प्रवेश करीत असता भरताला त्या स्वप्नांची आठवण झाली. कारण राजधानीवर प्रेतकळा आली होती. सर्व नगर शोभाहीन दिसत होते.

भरताला ते पाहून आश्चर्य वाटले. दूत काहीं बोलत नव्हते. वाटेत जो कोणी भेटे तोंड फिरवून किंवा खाली करून निघून जाई. त्याला जास्तच फाळजी वाटू लागली. हे सर्व असे कां ?

तो सरळ दशरथ महाराजांच्या महालाकडे गेला. तेथे महाराज नाहीत हे पाहून भरत आईच्या महालाकडे गेला. त्याला पाहून कैकेयी आनंदाने पांवल आली. भरताने तिला नमस्कार केला. तिने मुलाला कैकेय राज व माहेरच्या लोकांचा कुशल समाचार विचारला.

भरताने सर्व प्रश्नांचे थोडक्यांत उत्तर दिले आणि विचारले—“आई, आमचा दादा राम कोठे आहे आणि बाबा कोठे आहेत ? ते आपल्या महालांत दिसले नाहीत. म्हणून मी इकडे आलो. पण ते येथे देखील दिसत नाहीत. विचारले तर कोणी सांगत नाही. कौशल्या मातेकडे आहेत का ?”

कैकेयी म्हणाली—“वाळा ! तुझेवडील आपल्या पितृलोकांत गेले आहेत.” असे सांगून कैकेयीने भरताला दशरथ राजाच्या मृत्यूचा समाचार सांगितला. ते ऐकून भरत बेशुद्ध होऊन पडला.

